

L'alpegiaziun e sia transformaziun en il decurs dal temp

Ina publicaziun da la Societad svizra d'economia alpestra

■ L'onn 2013 ha la Societad svizra d'economia alpestra (SEA) pudì festivar ses giubileum da 150 onns. A chaschun da quest anniversari è cumparida la scrittira festiva «Schweizerischer Alpwirtschaftlicher Verband: Die Alpwirtschaft im Wandel der Zeit». En furma da curtas resumaziuns vegnan ils singuls aspects da l'economia alpestra e las sfidas actualas er preschentads per rumantsch. Oriundamain è l'economia alpestra sa furmada sco in element essenzial da l'agricultura da muntogna. Per ils cultivaturs d'alps ha giugà tras tut ils temps la creaziun da products d'alp d'alta qualitat ina rolla centrala.

Ultra dals avantatgs economicos sa distingua l'economia alpestra tras ina valur emozionala, marcada da tradiziun e cultura. Ed ozendi è er il turissem conscient da l'attracziun da las alps cultivadas – in fatg che vegn anc a survegnir dapli impurtanza en il futur.

La finala signifitga la chargiada er per ils animals ina midada d'ambient radicala. D'ina vart vegn il metabolismem strapatschà fermamain, da l'altra vart giuandans ils animals ina libertad da sa mover bunamain illimitada.

Pervi d'aspects ecologicos ed en consequenza dal return d'animals da rapina gronds è surtut la chargiada da nursas sa midada fermamain ils ultims onns.

La fundaziun

L'onn 1863 han var 30 persunas da la politica, scienza e pratica fundà ad Olten la Societad svizra d'economia alpestra. L'intent da la societad è vegnì descrit en ils emprims statuts sco suonda: «Augmentar l'economia alpestra e da latgiras, render enconuschantas generalmain prestaziuns excellentas (...) e sustegnair talas cun tutta forza.»

La fundaziun è pia succedida mo gist 15 onns suenter la creaziun dal stadi federal oz. Da lezzas uras mancavan las partidas politicas, perquai vegnivan fundadas savens novas associaziuns. Pli remartgabel che la fundaziun sco tala è perquai il fatg che questa societad è sa mantegnida fin oz. L'istorgia ed il preschent da la Societad svizra d'economia alpestra sa preschentan sco in spivel dal svilup politic, economic e social dal pajais.

Instruments politics a favur da l'economia d'alp

Cun las emprimas leschas federalas areguard l'agricultura èn era vegnids creads ed upliftgads ils instruments a favur da l'economia alpestra, era sche quai n'è betg succedi tuttina spert sco per l'ulteriura agricultura. Sin fundament da l'emprima lescha federala per promover l'agricultura dal 1893 èsi stà pussaivel da construir stallas d'alp e da drenar pastgiras cun subvenziuns federalas. L'onn 1914 è vegnida accumulada ina statistica svizra da las alps.

Era sche la lescha federala per promover l'agricultura e mantegnair la puraria da l'onn 1951 preveseva explicitamain da resguardar las cundiziuns da produczion pli difficilas en l'agricultura da muntogna, hai durà en fin l'entschatta dals onns 1970 fin ch'èn vegnidas installadas a moda duravla las basas per finanziar las meglieraziuns da las alps tras il maun public.

Cun las contribuziuns a l'alpegiada ch'èn vegnidas pajadas l'emprima giada il 1980 ha cumenzà la promoziun sco tala da la cultivaziun dals territoris alpesters – quai betg il davos per franar il regress dal dumber d'animals chargiads.

Cun la limitaziun unitara dals territoris d'alpegiada l'onn 2002 – tenor l'Ordinaziun davart las zonas agricolas – han ultra dals pajaments directes e da las optimaziuns structuralas era las mesiras a favur da la produczion, da la vendita e da la politica regionala survegnì dapli impurtanza.

L'instrumentari existent areguard l'alpegiaziun e la cultivaziun dals territoris alpesters è vast e reconuschi lunsch sur ils cunfins svizzers ora.

Forzas da lavur en l'economia alpestra

Sin las alps lavuran da vegl ennà ils proprietaris, ils miagurs ed ils empioiads. La buna pastiglia, che deriva da l'agricultura u da la Bassa, unescha en sai blera perseveranza, l'abiltad da lavurar en in team, ina ferma voluntad, in pau savida da management, la capaciad da supportar squitsch e la prontezza da surpigliar responsabladad.

Ils ultims 150 onns èn sa midadas fermamain las cundiziuns da lavurar per il personal d'alp (vias d'access, maschinis che faciliteschan la lavur, saivs electricas, reglaments ed obligaziuns d'annunzia). Cun ils novs urdains e las renovaziuns è ida a perder in toc cultura tradiziunala da chaschar. Las vatgas-mamma ed ils animals da rapina gronds pretendan novs cumpezzas da la pastiglia. Igl ha vinavant avunda persunas che vulan ir ad alp, ma betg tuttas dattan dumogn a la dira lavur.

Chaschiel d'alp

Il chaschiel d'alp è bain il product da l'alpegiada il pli enconuschant ed exquisit. Quel vala cun raschun sco precursor dal chaschiel dir e lom ch'ins chatta oz en las butias. Il chaschiel da muntogna è però bler da pli che mo in product delizius: el vala sco sinonim per ina qualitat extraordinaria e per la regionalitad.

La Societad svizra d'economia alpestra è tuttavia conscienta dal grond potenzial dal chaschiel da muntogna sco era da l'impurtanza socio-economica e culturala da sia produczion sin l'alp. Per quella raschun è era vegnida fundada in'organisaziun professiunala correspudenta.

Instrucziun e cussegliaziun davart l'economia alpestra

La SEA lavura gia adina stretgamain cun las instituziuns d'instrucziun e da cussegliaziun ch'intermedieschan la savida generala da l'economia alpestra als purs futurs. Ils accents principals furman ultra da la produczion da pavel e da la tegnida d'animals era la meglieraziun generala, l'administraziun da l'alp e la commerzialisaziun. La stretga collavuraziun garantescha ina cultivaziun effizienta e durabla da quest bain cultural.

Las midadas dals ultims 150 onns en la tratga da muvel, en la produczion e l'elavuraziun da latg ed er en la recrutaziun da personal d'alp han er rendì necessarias ina furmaziun e cussegliaziun per l'economia da latg. Ils curs ch'han lieu mintg'onn la primavaira intermedieschan als signuns las enconuschiants necessarias per la lavur sin las alps da chaschar. Ils curs vegnan manads da cussegliaders per l'economia da latg, d'inspecturs chantunals, da veterinaris e da perscrutaders d'Agroscope.

Edifizis d'alp

La crisa en l'agricultura durant la segunda mesadad dal 19avel tschientaner ha drizà il focus sin la qualitat da l'economia alpestra. Cun la finamira d'augmentar considerablmain la rendita da l'economia alpestra, prendan ils experts da la SEA sut la marella ils manaschis d'alp a chaschun d'inspeziuns e da curs, e fan en il rom da quels propostas da meglieraziun.

Las propostas concernan per exempel la construcziun da stallas d'alp. Cun agid da quella duai la rendita pudair vegnir augmentada grazia a la pussaivladad da rimnar e sterner consequentamain il ladam. Tar las tegias interessa surtut l'effizienz e l'igiene en ils locals da produczion e main il confort per ils administraturs. A la tschertga da modas da construir favuravlas èsi necessari d'elavurar normas standardisadas.

Il temp suenter la Segunda Guerra mundiala è marcà da meglieraziuns d'alp complessivas cun midadas savens marcantas da las structuras d'utilisaziun e da

L'economia d'alp è ina pitga impurtanta da l'agricultura muntagnarda.

FOTO KATHARINA WIELAND MÜLLER / PIXELIO

construcziun. Las vias d'avertura a las alps levgeschan fermamain ils transports e pussibiliteschan en blers cas schizunt in traffic pendular tranter il manaschi en la val e quel si d'alp. Els ultims onns maina tranter auter ina ferma regressiun da las pastgiras d'alp cultivadas ad ina concentraziun da l'elavuraziun da latg en chaschias centralas ed ad in grond dumber d'edifizis d'alp vids, transformads u decadents. Qua s'avran novas perspectives interessantas, ma era limitadas, per l'agroturissem.

Retschertgar ed evaluar datas da l'economia alpestra

Rimnar infurmaziuns cun retschertgar ed evaluar datas da l'economia alpestra è gia dapi la fundaziun da la SEA l'onn 1863 ina basa impurtanta per chattar novas vias en l'economia alpestra svizra.

Las duas statisticas da las alps – quella dal 1864 e quella dals onns 1892-1912 – èn vegnidas svilupadas, elavuradas e derasadas da la SEA. En il rom da la revisiun dal cataster da produczion agricola da la Confederaziun ha la SEA ultra da quai gidà essenzialmain a rimnar, preparar ed analizar las datas, a basa da las qualas ha pudì vegnir publictà il 1982 il cataster svizzer da las alps cun ils 22 rapports chantunals.

Cun introducir l'onn 1980 contribuziuns da cultivaziun e d'alpegiada per «territoris dischavantagiads» èsi stà necessari da cunfinar il territori a basa dals registers chantunals davart ils cunfins da zona da la Svizra. Il 1982 ha la Confederaziun integrà las datas dal cataster da las alps en quests registers chantunals. Dapi lura è la cunfinaziun dal territori tenor il cataster da produczion agricola e da las alps reglada a moda definitiva en la legislaziun d'agricultura.

Valurs caracteristicas dal territori d'alpegiaziun

Dapi il 1990 fa il territori d'alpegiaziun part dal cataster agricola. 35% dal terren agricola tutga tar il territori d'alpegiaziun e cumpiglia var 560 000 ha. La surfatscha è daventada d'in cuntin pli pitschna, e quai dapi l'emprima relevaziun dal 1892/1912. La raschun per quella digren è il fatg ch'igl è difficil da cultivar las surfatschas d'alpegiaziun, uschia che quella creschan en pli e pli fitg cun chaglias e gaud.

Da l'altra vart pon ins constatar ch'il dumber dals animals che van ad alp n'è betg sa sminuì tuttina fitg. Quai signifitga che las surfatschas restantas vegnan cultivadas a moda pli intensiva.

Sa reduci è en general er il dumber dals manaschis d'alp. L'introducziun da las contribuziuns d'alpegiaziun a partir dal 1980 e l'augment successiv da quella n'ha betg pudì franar quest trend. E quai era sch'ìls consuments stiman fitg ils products d'alp. Surtut ils ultims onns è la produczion da chaschiel d'alp creschida cuntinuadamain. Els manaschis d'alp restants vegnan damai en general gestiunads pli intensivamain.

L'economia d'alp entaifer la rait internaziunala

La Svizra ch'è situada amez l'artg europeic da las Alps dispona d'ina gronda cumpart da las quasi 200 000 alps e da passa in milliun biestga che passenta la stad sin las alps. Igl è damai evident ch'ella sto s'occupar da numerusas sfidas e dumondas che pertutgan ils territoris d'alpegiada da noss pajais vischins.

Perquai èsi gist uschè evident ed inditgà ch'ìls gremis responsabels per l'economia alpestra da quests pajais s'inscuntran per sa barattar e per infurmar in l'auter davart lavurs e projects actuals. Il Congress internaziunala davart l'economia alpestra (IAT) che vegn organisà regularmain è ina plattforma ideala per tals inscunterns.

Ultra da quai contribueschan represchentan e represchentanants da la SEA cun lur experientschas e lur savida d'experts a perscrutaziuns e studis internaziunals e sustegnan perscrutaders, scenziads ed autoritads en cas da basegn era cun datas ed ulteriur material da basa.

Perscrutaziun davart ils territoris d'alpegiada

En l'economia alpestra datti adina puspè midadas che na pon betg vegnir decleradas cun la savida actuala. Per serrar talas largias vegn il territori d'alpegiada svizzer perscrutà regularmain.

In proceder scientific sistematic permetta d'examinar e d'optimar las propostas per soluziuns pussaivlas. Uschia han dumondas specificas da l'economia alpestra svizra adina puspè pudì vegnir elavuradas scientificamain durant ils decennis passads.

Malgrà divers programs da perscrutaziun naziunals ed internaziunals manca fin oz ina vista generala da las perspectives futuras da l'agricultura da muntogna e da l'economia alpestra en Svizra. Perquai sa fatschentan actualmain gist trais programs da perscrutaziun cumplexivs cun questas zonas: Agrimontana, Mountland ed AlpFUTUR.

Undrientschas tras la SEA

Gia ils fundaturs da la Societad svizra d'economia alpestra avevan la finamira da preschentar ad in public il pli vast pussaivel manaschis d'alp che funcziuneschan bain e ch'èn innovativs. Perquai undravan els cun in premi u in diplom il proprietaris ed ils cultivaturs d'alps tgradas bain ed a moda duravla.

Las taxaziuns d'alps da la SEA èn sa svilupadas en il decurs dal temp ad in instrument impurtant per optimar l'economia alpestra. Fin oz munta l'undrientscha tras la SEA ina gronda reconuschiantscha per ils proprietaris ed ils cultivaturs da las alps diplomadas.

Malgrà las numerusas midadas en quest champ vegn l'economia alpestra en Svizra ad avair er en il futur in'impurtanza centrala. Perquai duain las prestaziuns dals pasters e dals proprietaris era vegnir undradas vinavant tras la SEA.

Vita da mintgadi e dis da festa – la cultura alpestra

La cultivaziun durabla da las alps dapi tschientaners è la pli impurtanta expressiun da la cultura d'alp che resulta da quai che l'uman crescha cun cultivar las alps: l'organisaziun e l'administraziun, l'utilisaziun e las construcziuns, ils utensils e l'iseglia, l'allevament da muvel, la produczion, la conservaziun ed il transport da products, las disas da cuschnar e da mangiar, la relaziun cun il fieu, l'aua e l'aura, la scolaziun, la collaziun cun la natira ed ils fatgs da sanadad, l'ospitalitad, l'alpegiaziun, las activitads religiusas e socialas.

Ina part da la cultura d'alp è la preschentanaziun da sasezza a moda figurativa, litterara e teatrala. Plinavant vegn la vita d'alp undrada en l'art figurativ, en la musica classica ed en la litteratura e survegn uschia access a l'istorgia culturala. Oz è ella er inventarisada sco ierta culturala immateriala, quai che gida a mantegnair las tradiziuns existents.

La preschentanaziun:

Societad svizra d'economia alpestra (ed.). L'economia alpestra e sia transformaziun en il decurs dal temp. Scrittira festiva a chaschun dal giubileum da 150 onns. Berna 2013.

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=827
www.chatta.ch